

dr hab. Dariusz Manasterski, prof. uczelni

Warszawa, dn. 27.04.2026

Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

e-mail; dmanasterski@uw.edu.pl

Recenzja osiągnięć naukowych oraz pozostałego dorobku dr. Macieja Dębca w związku z postępowaniem w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego

Prezentowana ocena została przygotowana w oparciu o art. 219, ust. 1, pkt. 2 ustawy: Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, z dnia 20 lipca 2018r.

Doktor Maciej Dębiec jest absolwentem Wydziału Prawa Uniwersytetu Rzeszowskiego, gdzie w 2002 roku złożył pracę magisterską pt. *Rola prawa i instytucji publicznych w konserwacji i zarządzaniu dziedzictwem archeologicznym* oraz Wydziału Socjologiczno-Historycznego tegoż Uniwersytetu, gdzie dwa lata później zaprezentował pracę magisterską z zakresu archeologii, zatytułowaną *Łańcut stanowisko 3. Osada kultury ceramiki wstęgowej rytej. Badania z lat 1987 i 1989*. Po ukończeniu studiów pierwszego i drugiego stopnia pracował na stanowisku asystenta w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, by w latach 2006-2010 kontynuować studia jako doktorant we wspomnianej jednostce dydaktyczno-badawczej. W roku 2012 zaprezentował i obronił dysertację pt. *Kultura ceramiki wstęgowej rytej na Ukrainie* uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych nadany uchwałą Rady Wydziału Socjologiczno-Historycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego. Pracę naukową i dydaktyczną kontynuował od tego roku na stanowisku adiunkta w Lehrstuhl für Vor- und Frühgeschichte, Universität Regensburg w Niemczech, a od 2015 w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Habilitant przedstawił do oceny trzy osiągnięcia naukowe: ***Wschodnia strefa kultury ceramiki wstęgowej rytej*** jako osiągnięcie główne i ***Pradziejowe solowarstwo w Polsce południowo-wschodniej*** oraz ***Studia nad grupą Sabatynivka kultury trypolskiej nad środkowym Bohem*** jako osiągnięcia poboczne.

Na każde z wymienionych składają się powiązane tematycznie rozdziały i monografie oraz artykuły opublikowane w czasopismach naukowych. W przypadku osiągnięcia głównego

jest to 17 pozycji, a w pobocznych po cztery teksty. Towarzyszy im autoreferat oraz prezentacja pozostałej działalności naukowej, dydaktycznej i popularyzatorskiej. Każda z wymienionych kategorii została zatem poddana ocenie.

Ocena cyklu 17 powiązanych tematycznie tekstów wchodzących w skład osiągnięcia głównego *Wschodnia strefa kultury ceramiki wstęgowej rytej*, opublikowanych w rozdziałach i monografiach oraz czasopismach naukowych

Treść prezentowanych tekstów odpowiada przedstawionemu tytułowi osiągnięcia naukowego. Wskazują na to również przywołania bibliograficzne wszystkich 17 artykułów, które odnoszą się do najważniejszych zagadnień prezentowanych w Autoreferacie. Należy podkreślić, że teksty te zostały opublikowane w renomowanych i wysoko punktowanych czasopismach polskich i zagranicznych. Choć w zdecydowanej większości są to prace współautorskie, to należy podkreślić istotną rolę jaką Habilitant miał w ich przygotowaniu, poczynając od konceptualizacji i zarysowania problemu badawczego, przez pozyskiwanie źródeł, w tym pobieranie prób do analiz specjalistycznych, klasyfikacji materiałów archeologicznych, po interpretację uzyskiwanych wyników, i tworzenie finalnej wersji tekstów.

Nieco jednak dziwi niemal całkowity brak tekstów w języku polskim, przy znacznym udziale wersji niemieckojęzycznych. Godny podkreślenia jest natomiast fakt, że znaczna część publikacji została napisana w języku angielskim, co umożliwia zapoznanie się z ich treścią szerokiemu, międzynarodowemu gronu badaczy. Jest to szczególnie istotne bowiem dr Dębiec w trakcie swoich badań terenowych pozyskał wiele źródeł, które umożliwiły mu nawiązanie współpracy ze specjalistami innych dyscyplin naukowych, w tym z zakresu nauk biologicznych, przyrodniczych i geologicznych. Zaowocowało to niezwykle interesującymi wynikami przeprowadzonych analiz, które znacznie powiększyły spektrum informacji dotyczących funkcjonowania społeczności zasiedlających we wczesnym neolicie omawianą strefę. Szczególnie istotne wydają się być dane z zakresu nauk przyrodniczych dotyczące znajdowanych na terenie osad źródeł archeobotanicznych, które po przeanalizowaniu umożliwiły podjęcie prób rekonstrukcji gospodarki oraz środowiska. Szczególnie cenne wydają się być znaleziska szczątków ryb, które jednoznacznie wskazują na wykorzystywanie środowiska wodnego. Badania archeobotaniczne w połączeniu z malakologicznymi, pozwoliły

na analizę środowiska naturalnego, w jakim funkcjonowały najbardziej na wschód wysunięte społeczności kultury ceramiki wstęgowej rytej (dalej KCWR) oraz przyczyniły się do zrozumienia ich gospodarki. Uzyskane dane w połączeniu z kartografią stanowisk wymienionej kultury wskazują, że analizowane społeczności KCWR choć zakładały swe osady na terenach leśnostepowych, to jednak typowy step z suchym, upalnym latem oraz ostrą zimą, mimo żyznych gleb był dla nich granicą ekologiczną.

W badaniach dotyczących egzystencji mieszkańców tych osad zabrakło jednak (z wyjątkiem naczyń sitowatych) analiz lipidowych, na podstawie których można by było, z dużym prawdopodobieństwem, zidentyfikować zawartości naczyń glinianych, w tym najpewniej znajdujących się tam pokarmów. Takie dane znacznie powiększyłyby pulę informacji umożliwiających scharakteryzowanie gospodarki żywieniowej grup ludzkich KCWR kolonizujących omawiany obszar we wczesnym neolicie. Równie zadziwiające jest pominięcie danych dotyczących szczątków kostnych zwierząt udomowionych i dzikich, co można zrozumieć albo jako ich całkowity brak na badanych stanowiskach, albo świadome pominięcie. W pierwszym przypadku należałoby wyjaśnić/ zinterpretować brak takowych, w drugim zaś wyjaśnić dlaczego nie zostały one uwzględnione w rozważaniach na temat gospodarki i środowiska.

Wyniki badań inwentarzy krzemiennych pochodzących z osad dostarczyły dr Dębcowi szereg niezwykle interesujących informacji, dotyczących aktywności ludności wschodniej KCWR zarówno w zakresie pozyskiwania surowca, samej wytwórczości, czy też potencjalnych powiązań ze społecznościami zbieracko-łowieckimi. Habilitant wykazał między innymi znaczenie importowanego surowca, przede wszystkim wołyńskiego oraz brak wyraźnych podobieństw do krzemieniarstwa mezolitycznego znanego z obszarów wschodniego zasięgu analizowanego ugrupowania. Wskazał również na pozorne bezpośrednie wpływy z kręgu lokalnych ugrupowań zbieracko-łowieckich przejawiające się stosowaniem mikrolitycznych zbrojników trapezowych. Stwierdziło On, że wczesnoneolityczna kultura Criș, poprzedzająca na tych terenach wschodnią KCWR, również posługiwała się takimi zbrojnikami oraz podkreślił, że występują one także w inwentarzach innych ówczesnych kultur neolitycznych tej części Europy, z którymi KCWR utrzymywała kontakty. Na podstawie zaprezentowanych wyników należałoby się zgodzić z poglądem Habilitanta o braku potencjalnej kontynuacji także w

zakresie pozyskiwania i obróbki krzemienia między wcześniejszymi lokalnymi grupami zbieracko-łowieckimi, a wczesnymi rolnikami z ugrupowań wschodniej KCWR.

O ile zagadnienie dotyczące wykorzystania surowców krzemiennych zostało dość dobrze zaprezentowane, to dziwi brak informacji dotyczących obróbki i wykorzystania surowca kamiennego, którego w kontekście osadowym społeczności rolniczych należałoby się spodziewać np. rozcieraczy, żaren, głowic siekier i motyk, czy chociażby ich destruktyw. Habilitant pominął to istotne zagadnienie, co prowadzi do zadania po raz kolejny pytania, czy takich źródeł nie stwierdzono podczas prowadzonych badań, czy też było to świadome pominięcie? W oby przypadkach nasuwają się kolejne pytania. W pierwszym: jak interpretować brak wymienionych narzędzi?, w drugim zaś: jaki był powód ich pominięcia?

Innym zagadnieniem, które nie zostało odpowiednio zaprezentowane jest wytwórczość ceramiczna i zastosowanie wyrobów z gliny (poza naczyniami sitowatymi i plastyką figuralną). Po raz kolejny wzbudza to zdziwienie, ponieważ materiał ceramiczny w ugrupowaniach neolitycznych jest jednym z podstawowych i najważniejszych źródeł poznawczych. Tym bardziej, że jak stwierdził sam Habilitant *...Mimo, iż wschodnia część kultury ceramiki wstęgowej rytej to prawie 1/3 jej całkowitego zasięgu, wiedza na jej temat była niepełna a niekiedy wręcz szczątkowa...* I dalej *... Reasumując odczuwalny był brak na tych obszarach szerszych studiów poruszających problematykę chronologii, osadnictwa, gospodarki, interakcji z innymi kulturami czy też zagadnienia zatrzymania ekspansji terytorialnej na wschód czy zanik tej jednostki kulturowej...*

Wspomniane uchybienia nie wpływają jednak negatywnie na całokształt osiągnięć dr. Dębca. Należy podkreślić, że kluczowym w prezentowanym przez niego osiągnięciu naukowym jest fakt, że jego wieloletnie badania przyczyniły się z jednej strony do znacznego pogłębienia wiedzy na temat wschodniego ugrupowania KCWR, z drugiej zaś rozszerzenia jej w wielu aspektach, w tym o wyniki badań przyrodniczych. Do szczególnie istotnych osiągnięć w tym zakresie należy zaliczyć: 1) uszczegółowienie chronologii (w tym poszerzenie bazy dat radiowęglowych) w połączeniu z czasem ekspansji na wschód, czy też z fazą najpóźniejszą; 2) wskazanie nowych, dotychczas nieznanych skupisk osadniczych na obszarze wschodniego zasięgu KCWR oraz zweryfikowanie i zmapowanie stanowisk tego ugrupowania; 3) podjęcie próby rekonstrukcji środowiska naturalnego i gospodarki badanych społeczności; 4) przekonujące wykazanie allochtoniczności kulturowej (także w zakresie krzemieniarstwa)

wschodnich społeczności KCWR; 5) wykazanie prawdopodobnej sieci kontaktów wewnętrznych i zewnętrznych - w tym drugim przypadku nawet na znaczne odległości.

W prezentowanych rozważaniach, koncepcjach i hipotezach widoczna jest spójność, a wywody są logiczne, choć niekiedy odnosi się wrażenie, że proponowane wnioski są przedwczesne. Podsumowując należy stwierdzić, że przedstawione osiągnięcie naukowe, mimo pewnych niedociągnięć, jest pierwszym tak szczegółowym, wieloaspektowym i dogłębnym scharakteryzowaniem zjawiska archeologicznego jakim było kolonizowanie obszarów południowo-wschodniej Polski, zachodniej Ukrainy i Mołdawii przez wczesnoagrarne ugrupowania KCWR.

Ocena czterech powiązanych tematycznie tekstów wchodzących w skład pierwszego osiągnięcia pobocznego *Pradziejowe solowarstwo w Polsce południowo-wschodniej*, opublikowanych w rozdziałach trzech monografii oraz w czasopiśmie naukowym

Treść prezentowanych tekstów odpowiada przedstawionemu tytułowi osiągnięcia naukowego. Habilitant podjął się prekursorskiego zadania na terenie południowo-wschodniej Polski, polegającego na poszukiwaniach miejsc starożytnego solowarstwa i weryfikacji ich poprzez wykopaliska. Jego działania są całkowicie zrozumiałe z perspektywy badacza zajmującego się problematyką społeczności wczesnorolniczych, które potrzebowały dostępu do soli z powodu wzrostu konsumpcji roślin kosztem zmniejszenia spożycia mięsa, jak i ze względu na hodowane zwierzęta roślinożerne, którym sól była również niezbędna. Biorąc pod uwagę fakt, że niższe partie polskich Karpat obfitują w źródła solankowe, podjął słuszne przypuszczenie, że podobnie jak w regionie podkrakowskim mogło dochodzić tu do pozyskiwania soli już od wczesnego neolitu. Zainicjowane przez dr. Dębca poszukiwania nie przyniosły jednak pożądanego efektu, bowiem stwierdzone ślady warzelnictwa wskazały na koniec epoki brązu i początek epoki żelaza. W żaden sposób nie umniejsza ten fakt wagi jego odkryć i przeprowadzonych badań, zwłaszcza że wskazał na prowadzenie działalności solowarskiej nie przez lokalną ludność kultury łużyckiej, lecz jej południowych sąsiadów z kręgu Gáva-Holihrapy.

Ocena czterech powiązanych tematycznie tekstów wchodzących w skład drugiego osiągnięcia *pobocznego* *Studia nad grupą Sabatynivka kultury trypolskiej nad środkowym Bohem*, opublikowanych w trzech czasopismach naukowych i w rozdziale monografii

Treść prezentowanych tekstów odpowiada przedstawionemu tytułowi osiągnięcia naukowego. Habilitant zidentyfikował i zmapował stanowiska w dorzeczu środkowego Bohu, a pracując w międzynarodowym zespole przeprowadził z udziałem studentów badania nieinwazyjne (powierzchniowe i geofizyczne) na dwóch stanowiskach grupy Sabatynivka kultury Cucuteni–Trypole, podczas których dokonano interesujących poznawczo odkryć. Po raz pierwszy w obrębie grupy Sabatynivka stwierdzono istnienie konstrukcji ziemnych takich jak: rowy z palisadami (?) i prawdopodobne nasypy, czy też wejścia do części odgradzonej, które zostały zinterpretowane jako konstrukcje obronne. W fazie BI tego kompleksu kulturowego byłyby one zatem najdalej na wschód wysuniętymi osadami obronnymi. Wspomniane badania potwierdziły także istnienie spalonych domostw, rozmieszczonych wokół rowów z wolnym placem centralnych. Badaniom terenowym towarzyszyło także opracowanie źródeł zebranych z powierzchni oraz udostępnionych z prywatnych kolekcji. Opublikowanie nowych materiałów przyczyniło się zatem do wprowadzenia kolejnych danych dotyczących stosunkowo słabo rozpoznanej grupy Sabatinowka. Należy jednak ubolewać, że wspomniane działania nie przekształciły się w badania wykopaliskowe, których wyniki mogłyby dostarczyć znacznie większy pakiet informacji wzbogacających wiedzę na temat egzystencji wschodnich społeczności Cucuteni–Trypole najbardziej podatnych na oddziaływania kultur stepowych.

Ocena pozostałej działalności naukowej, dydaktycznej i popularyzatorskiej

Poza omówionymi osiągnięciami (głównym i pobocznymi) Habilitant prowadzi, czy też uczestniczy w innych niezwykle interesujących projektach naukowych zarówno o charakterze terenowym, jak i gabinetowym. W pierwszej grupie należy wymienić kontynuację badań nad solowarstwem regionie Gór Słonnych w Polsce i w Rumunii na stanowiskach Lunca i Jolici uznawanych za miejsca najwcześniejszej eksploatacji soli we wczesnym neolicie; badania powierzchniowe w regionie Tracji Egejskiej oraz wykopaliskowe neolitycznego tellu

Paradimi. W drugiej zaś studia nad plastyką figuralną kultury Precucuteni, czy też archeobotaniczne nad wczesnym i środkowym neolitem Polski południowo-wschodniej.

Zaprezentowany przez dr. Dębca wykaz publikacji wchodzących w skład jego osiągnięć naukowych jest znaczny i znaczący. Znajdują się w nim zarówno rozdziały w pracach monograficznych, jak też artykuły zamieszczane w czasopismach różnej rangi i choć w większości zostały napisane we współautorstwie, to należy podkreślić istotny wkład Habilitanta w ich powstanie.

W działalności naukowej poza publikowaniem brał On udział w konferencjach krajowych i zagranicznych, a w trzech przypadkach był ich głównym organizatorem lub współorganizatorem. Ponadto uczestniczył w pięciu międzynarodowych projektach badawczych, spośród których w trzech był wykonawcą, a dwoma kierował lub współkierował. Habilitant prowadził i prowadzi badania terenowe, w tym wykopaliskowe, na ważnych poznawczo stanowiskach. Pozyskiwane z nich materiały stały się podstawą do zebrania cennych danych, służących do podejmowania prób postrzegania społeczności, po działalności których pozostały znajdowane eko- i artefakty.

Poza wymienioną aktywnością należy także wskazać na członkostwo dr. Dębca w stowarzyszeniu naukowym *COST (European Cooperation in Science & Technology)*, grupa robocza *Action CA23124 - Social, biological and climatic impacts of salt ages*, a także w kształceniu studentów. Będąc bowiem pracownikiem Uniwersytetu Rzeszowskiego prowadził zajęcia dydaktyczne (stacjonarne i terenowe) dla studentów na kierunkach: archeologia, muzeologia i historia, a w latach 2013-2024 także dla studentów Uniwersytetu w Regensburgu na kierunkach: archeologia pradziejowa, archeologia klasyczna i historia. W ich trakcie zorganizował i przeprowadził także trzy wycieczki edukacyjne dla studentów z Polski i Niemiec.

Habilitant odznaczył się również w zakresie popularyzacji archeologii ze szczególnym uwzględnieniem tzw. archeologii społecznej. Przejawiało się to w promocji wyników badań wśród lokalnych społeczności, między innymi przez organizację spotkań i wystaw prezentujących wyniki badań, w tym wystawę w Uniwersytecie w Regensburgu. Był także redaktorem dwóch książek popularnonaukowych prezentujących materiały archeologiczne z południowo-wschodniej Polski. Wspólnie z Kołem Naukowym Studentów Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego zorganizował grę terenową dla młodzieży szkolnej w ramach projektu „Historia solą przyprawiana” realizowanego przez Gminę Sanok, podczas której

uczestnicy poznawali różne aspekty pracy archeologa na specjalnie zaaranżowanych stanowiskach edukacyjnych. Ponadto uczestniczył w filmie dokumentalnym pt. „Historie solą przyprawiane”, zrealizowanym przez Gminę Sanok w ramach projektu „Historia solą przyprawiana”, finansowanego z Programu Współpracy Transgranicznej Polska–Białoruś–Ukraina. Wziął udział w realizacji projektu „Ścieżka historyczno-przyrodnicza na Osiedlu Zwiężczyca w Rzeszowie”, prowadzonego przez Fundację Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, w ramach którego opracował treść tablicy informacyjnej poświęconej stanowisku archeologicznemu Rzeszów-Zwiężczyca 3, a także wygłosił prelekcję na temat wczesnego neolitu Polski południowo-wschodniej.

Habilitant prezentował wyniki swoich badań w audycjach Polskiego Radia Rzeszów, udzielał wywiadów radiowych i prasowych poświęconych realizowanym projektom naukowym, czy też udostępniał Polskiej Agencji Prasowej oraz National Geographic Polska materiały z prowadzonych przez siebie badań. Na ich podstawie powstały artykuły popularnonaukowe dotyczące m.in. solowarstwa w Karpatach oraz antropomorficznej figurki z kultury Precucuteni.

Konkludując stwierdzam, że zaprezentowane przez Habilitanta trzy osiągnięcia naukowe 1) *Wschodnia strefa kultury ceramiki wstęgowej rytej* oraz 2) *Pradziejowe solowarstwo w Polsce południowo-wschodniej* i 3) *Studia nad grupą Sabatynivka kultury trypolskiej nad środkowym Bohem*, jak też jego dorobek naukowy, organizacyjny i popularyzatorski spełniają wymagania określone w odpowiednich aktach prawnych, w związku z czym wnioskuję o dopuszczenie dr. Macieja Dębca do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.